

УДК 811.161.2'37:39

Поповський А. М.

**ВІД ХОЛУЯ ДО ХОЛУЙСТВА: ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ І КОГНІТИВНИЙ ПОГЛЯДИ
НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ПРИСЛУЖНИЦТВО»**

У статті досліджено етимологію, лексико-семантичні функції та словотвірні можливості слова «холуй» у текстах художнього, публіцистичного, наукового, офіційно-ділового стилів.

Ключові слова: етимологія, синоніми, семантика, словотвір, номінація, антропоніми, експресія, метонімія, епітет, метафора.

В статье исследована этимология, лексико-семантические функции и словообразовательные возможности слова «холуй» в текстах художественного, публицистического, научного и официального стилей.

Ключевые слова: этимология, синонимы, семантика, словообразование, номинация, антропонимы, экспрессия, метонимия, эпитет, метафора.

The etymology, lexical and semantic functions, word-formation opportunities of a word «toady» in texts of art, social and political essays, official-business styles are investigated in this article.

Key words: etymology, synonyms, semantics, word-formation, a nomination, anthroponyms, expression, metonymy, epithet, metaphor.

Останнім часом як у живому народному мовленні, так і в засобах масової інформації та художній літературі активізувалося слово *холуй* і похідні від нього. Воно досить яскраво віддзеркалює соціальні взаємовідносини в сучасному українському суспільстві, його мораль і духовні якості. Саме це й зумовило вибір теми для наукового дослідження, метою якого є прослідкувати, який же шлях у лексико-семантичному плані пройшло це слово, набуваючи нових функціональних властивостей. А тому й постає нагальна потреба з'ясувати етимологію, внутрішньослівні відношення у семантичній структурі слова та його словотвірні й стилістичні функції.

Слово як одиниця мовознавчих студій привертала увагу науковців і раніше. Г. Півторак досліджував історію слів «хор», «хорей», «хореографія» [29]; В. О. Винник – слово «міра» [7], В. Іващенко – лексему «кобзар» [15]; О. Нечитайло розглядав історію слова «липень» [23]; А. Содомора – слова «світлина», «Різдво» [46] та ін.

Огляд джерельної бази щодо фіксації слова *холуй* дає підстави стверджувати, що воно почало входити до реєстру українських словників лише в 2-ій половині ХХ ст.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що обрана тема не була об'єктом спеціального дослідження.

Теоретичне значення полягає в узагальненні та систематизації відомих знань щодо досліджуваного слова, порівнянні предмета дослідження у синхронічному та діахронічному зрізах.

Практичне значення обумовлено тим, що здобуті результати можна використовувати для підвищення рівня загальної обізнаності, поінформованості, мовної культури особистості (для кращого усвідомлення ситуативного вживання слова, глибшого розуміння сучасної суті явища позначуваного словом *холуй*).

Мова – складна система кодів, яка сформувалася у суспільній історії. Слово як елемент мови є передусім носієм певного значення. Воно буває як простим, так і різною мірою широким та складним. Тому треба розрізнати різного обсягу та складу значеннєві одиниці, більші або менші та різні за своєю якісною ознакою. Лексичне значення виявляє своє існування у вигляді таких різноманітних одиниць, які співвідносяться між собою по-різному й усі разом творять семантичну структуру слова.

Поряд з поняттям «значення» застосовують поняття «смысл», яке відіграє важливу роль для аналізу проблеми мови й свідомості. Для класичної лінгвістики «значення» і «смысл» були майже синонімами і, як правило, їх використовували однозначно. Під «значенням» розуміють систему зв'язків, що об'єктивно сформувалася в процесі історії. Засвоюючи значення слова, ми засвоюємо загальнолюдський досвід, відображаючи об'єктивний світ. Під «смыслом» розуміють індивідуальне значення слова, воно складається з тих зв'язків, які стосуються певного моменту, певної ситуації.

Тому аналіз слова потребує глибокого осмислення з погляду інтра- та екстралінгвальних чинників. У них скрита семантична витонченість, гнучкість та специфічність, яка повинна бути розрізнена, належно зважена й оцінена. Окремо слід підкреслити функційні властивості слова, які також мають бути розкриті.

Лексичне значення слова *холуї* зафіксованого в одинадцятитомному Словнику української мови [44], Новому тлумачному словнику української мови [24], а також у словниках В. І. Даля [10], М. Фасмера [62], П. Я. Черних [64], у прямому значенні – «слуга», «лакей».

Слово *холуї* – багатозначне, крім прямого, первинного значення має вторинне, переносне, яке виникло шляхом метафоризації під час розвитку семантичної структури слова. Так, той же «Новий тлумачний словник української мови» подає переносне значення, яке, як зазначено, є розмовним варіантом – «той, хто запопадливо прислужується кому-небудь, плазує перед кимсь» [24 с. 753]; П. Я. Черних подає переносне значення із відтінком презирливості як «раболепствующий, лакействующий приспешник» [64, с. 349], у В. І. Даля воно має лайливу семантику: «подлый родом и приемами», «невежа, грубый неучь, хамъ» [10, с. 541]. Тому закономірним є питання про те, чому слово набуло вторинної, негативної семантики. Для цього звернімося до етимології слова.

За історико-етимологічним словником П. Я. Черних [64, с. 349] слово *холуї* походить зі спільнослов'янського кореня **chol*. Звідси має спільнокореневі слова «хлоп», «холостий», як відзначає О. І. Соболевський [62, с. 259], М. Фасмер [62, с. 259], Г. Л. Ільїнський [62, с. 259]. Цієї ж думки дотримується В. І. Даль [10, с. 560] і додає ще такі спільнокореневі слова як «хламъ», «хлудъ». М. Фасмер [62, с. 259] поряд із цими називає ще й слово «пахолок». В абляті корінь **chol* виглядає як **chal*, через те додають ще й інші слова спільного кореня: «нахальъ», «подхалимъ». Усі спільнокореневі слова не є абсолютними синонімами досліджуваного слова, попри те цікаво розглянути їх значення, адже може виявитися, що семантика цих слів перехрещується або ж є схожість у відтінках значень.

Холостий – 1) Який не перебуває в шлюбі (про чоловіка, хлопця); неодружений, нежонатий. 2) Не здатний вражати ціль (про патрон, заряд, стрільбу). Патрон без кулі, снаряда, дробу. 3) Який не приводить у рух інші механізми, машини і т. ін., діє без навантаження, не виконує корисної роботи. Здійснюваний транспортом без вантажу. *Холостий рейс*. 4) Не запліднений чи без приплоду (про самиць тварин). 5) Те саме, що кастрований. *Холостий бик* [6, с. 1570].

Холоп – 1) У давній Русі – підневільна особа, близька за суспільним становищем до раба; згодом – двірський слуга, кріпак. Людина, яка принижено підкоряється цареві, панові; раб. 2) Той, хто схиляється, плазує перед ким-, чим-небудь [6, с. 1569]. Холуй, раб, мужик, а також в деяких слов'янських мовах перекладається як «хлопець»; людина простого походження [56, с. 188].

Хламъ – холмъ; насип, сміття, бруд [62 с. 241].

Хлудъ – жердь, дрюк [10, с. 551]; в українській мові має форму «хлудина» – хворостина [3, с. 376]. Лозина, різка [6, с. 1565].

Нахальъ – у сучасній українській мові має форму нахаба – 1) Людина, яка діє зухвало, безцеремонно, порушуючи моральні норми, і не зважає на ставлення до цього інших. 2) Нещастя, біда, напасть [6, с. 743].

Подхалимъ – від **xoliti* (*хоглитъ*), спершу «избалованный человек». Далі (сюди ж зараховують болгарське *нахагл*, *охаглен*) тлумачать зі значенням «распущенный» [62, с. 301].

Спільним для цих слів є негативна семантика, крім *хлудини*, яка з часом набула перенесення. Тепер з'ясуємо: чи сам цей корінь відбиває в собі історично негативний відтінок презирливості, лайливості, зневажливого ставлення до означуваного ним у складі слова?

Спробуємо проаналізувати ще й на прикладі інших мов зі схожим коренем. Так П. Я. Черних [64, с. 349] зазначає, що слово *холуї* відображене лише в українській, російській та білоруській (як «*халуї*») мовах, в інших слов'янських мовах у такій формі відсутнє, хоча у польській мові є слово *pacholek* з ідентичним значенням «слуга».

Походження слова *холуї* також пов'язують із фінським *kolu* «рыболовный закол из свай и прутьев, куча камней, камень торчащий из-под воды». Причому М. Фасмер зазначає, що значення «камень под водой», скоріше пов'язано зі значенням *холуї* – «слуга, прислужник» [62, с. 259]. Справді, у народі навіть існує розуміння про небезпечну, нечесну, маломоральну людину, порівнювану з річкою, у якій багато підводного каміння, об яке могли розбиватися судна, така людина може виявити свою суть несподівано та в найбільш скрутний момент. Таке сприйняття реалій могло у якийсь період впливати на семантику досліджуваного слова і закріпитися в переносному значенні.

Також виводять із фінського та естонського *kalu* «хлам» [62, с. 259], що підтверджує спільність коренів цих одиниць. Слово зі значенням «хам» із російської запозичене мовою комі – *kəlu*. Не обходять і фінського й естонського слова: *kõlu* «шелуха, мякина, легкое, пустое зерно» [62, с. 259; 10, с. 541]. Це значення також цікаве в семантичній структурі цього ряду слів, адже існує й досі вислів: «Відділяти зерно від полови», тобто суттєве, значне від вторинного, не істинного. То ж, говорячи про пусту, бездуховну, байдужу людину, проводять паралель із пустим зерном.

Показовим для семантичних відношень у структурі значення слова є зв'язок його із сербохорватським *халуга* – бур'ян та давньоіндійським *sikhallas* – болото [62, с. 259], що набувають негативної семантики. Аналогічно існує і слово *хóлуї*, яке має значення «сор, нанос от разлива на лугах, груда наносного леса, брёвен» [62, с. 259]. За словами М. Фасмера, О. Брюкнер пропонує неймовірне зближення слова *холуї* зі старослов'янським «халуга» – огорожа, а в словенській мові – *haloga* – хворост. Хоча таке зближення

можливе, пригадаймо спільнокореневе слово «хлуд», яке М. Фасмер і тлумачить як «забор частокол» [62, с. 246], тобто огорожа, а в українській мові, як і в словенській слово «хлуд» має значення хворост. Отже, слово досить давнє за походженням і стосується ймовірно доби спільнослов'янської мови, яка з часом розпалась на діалекти, де спільний корінь (-*хол-*) дав різні рефлекси.

У роботі «История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя» [56, с. 187–189] О. Н. Трубаčov, покликаючись на дослідження В. Конечного, констатував відсутність задовільної його етимології, а К. Мошинський лише намагався пояснити **chol-* у словах *холуй*, **cholъ*, **cholъ*, **cholstъ* запозиченням із тюркських чи іранських мов. Польське слово *pacholek* пояснює інакше: з суфіксом -*oł* від *рачаа́* – «будь-що робити». Сам же автор усупереч усім вищенаведеним теоріям про спільнокореневе походження слова відзначає, що слово «*холуй*» нічого спільного зі слов'янськими **chol-*, **cholъ* не має, адже пов'язане воно з *алуї* «служба» запозиченим із тюркських мов. Співвідношення ж початків слів таке ж саме як і у варіантах іншого тюркського запозичення: *оврашка*, українське *ховрах*. Значення слова «алуї» знаходимо у М. Фасмера: *алуї* – «услуга, одолженіє», звідси *алуїно* «учтиво» та *алуїть* «помогать» [62, с. 73].

Семантична структура слова, як бачимо, дуже розмаїта, у ній містяться численні, тісно пов'язані та взаємозумовлювальні елементи, які своїм корінням сягають давнини, і зараз навіть важко дати їм об'єктивну характеристику і визначити істинні етимологічні зв'язки компонентів цієї структури. Проте правильним буде взяти до уваги всі теорії походження слова *холуй*.

Варто сказати й про те, що вторинна семантика слова *холуй* сформувалася під впливом внутрішньослівних відношень у семантичній структурі слова. На сучасний переносний зміст, який засвідчують словники, вплинули всі елементи цієї структури, які фактично в основі своїй тісно пов'язані значеннями, навіть скоріше відтінками значень, що і витворили оцінно знижене функціонування слова *холуй* в українській мові.

Також треба враховувати, що на певному соціально-економічному етапі життя нашої країни такий стан людей (прислужники, лакеї, дворецькі) перестав існувати, тобто зараз використовують найманих людей, але тут ідеться скоріше не про службу, а про послуги, які надає особа, працівник не є рабом хазяїна. Через те, можемо говорити, що у своєму першому прямому значенні слово відійшло до застарілої лексики. Активним тепер є переносне, яке стало основним, і виникло значно пізніше, десь після 1917 року. Так, Д. Ю. Кобяков у книзі «Приключения слов» [68] зазначає, що до самої революції пани в ресторанах кликали лакеїв криком: «*Ей, холуй!*») Домінантою ж в конотації сучасного значення слова є рівень свідомості, тобто з поняття на позначення особи за певним соціальним станом слово перейшло до розряду понять, які відображають цілий комплекс індивідуальних моральних, духовних, ціннісних засад і переконань людини будь-якого соціального прошарку.

Перша фіксація цього слова засвідчена у словнику І. Срезневського в контексті Іоана Златоуста за списком XV століття: *Ни горы, ни холма видети, ни холуя, ни етеры землю* [47, с. 1386]. Тут *холуй* – «наносъ отъ разлива воды, коимъ заволакиваются луга», як пояснює автор словника.

П. Я. Черних зазначає, що у словниках російської мови слово *холуй* фіксують із 1847 року, але як прізвисько, його засвідчив М. М. Тупіков: «*Федко Холуй, крестьянин*» датовано 1500 р. [64, с. 349]. Що ж стосується українських джерел того ж часу (тобто 19 ст.), то у словниках П. П. Білецького-Носенка [3], Б. Д. Грінченка [38], Фортуната Піскунова [28; 35], В. Дубровського [12], Є. Желехівського [13] це слово відсутнє. Також немає його у словниках класиків української мови XIX ст. – Г. Квітки-Основ'яненка [40] і Т. Шевченка [41]. Це дає підставу припускати, що слово активніше існувало в російській мові та було значно пізніше запозичене українською мовою.

У процесі формування української літературної мови значно розширився його синонімічний ряд, про що свідчить реєстр «Словника синонімів української мови», як-от:

прислужник – той, хто прислужується комусь, виконує дрібні, часто ганебні доручення [42, с. 432];

слуга – людина для особистих послуг у домі. Озброєні люди, що перебувають на службі у кого-небудь. Лакеї у ресторані, готелі і т. ін. Людина, яка завжди готова виконувати чиєсь бажання, волю і т. ін. Людина, яка служить кому-, чому-небудь, захищає чиєсь інтереси. Людина, яка працює в ім'я кого-, чого-небудь, віддана комусь, чомусь [6, с. 1345];

поплічник – товариш, співучасник у якій-небудь почесній справі, сподвижник. Той, хто допомагає в якій-небудь роботі; помічник, підручний. Той, хто поділяє напрямок чиїх-небудь думок, дій; приборчник, одностудець. Співучасник яких-небудь ганебних або ворожих дій, учинків; спілник. Той, хто прислужує кому-небудь, готовий допомагати в будь-яких діях, ганебних [6, с. 1058];

попихач – той, хто служить де-небудь, у кого-небудь як виконавець дрібних доручень. Слуга, служник. Той, яким кожен розпоряджається, виявляючи свою зверхність. Той, хто добровільно прислужує кому-небудь [6, с. 1056];

побігач – особа, що виконує незначні доручення, робить дрібні послуги кому-небудь, бігаючи, ходячи кудись [6, с. 989];

поштурховисько – те саме, що попихач [6, с. 1099];

лакей – слуга у панів або при ресторані, готелі (в поміщицькому та буржуазному побуті). Людина, яка підлабузнюється, вислужується перед ким-небудь; підлабузник [6, с. 604];

льокай – зневажливе до лакей [42, с. 432];

лакуза – зневажливе до лакей [6, с. 604];

раб – у рабовласницькому суспільстві – людина, яка була позбавлена будь-яких прав і засобів виробництва й перебувала у повній власності рабовласника. Селянин-кріпак або слуга кріпосника. Людина, яка потрапила в економічну, політичну залежність від когось-небудь, втратила свої права, свободу дій. Той, хто сліпо виконує волю вищестоящої особи, осіб, плазує перед ними. Той, хто повністю підпорядковує чому-небудь свою волю, вчинки і т. ін. [6, с. 1194];

нес – про погану, негідну людину, яка своїми вчинками, діями викликає обурення й загальний осуд. Про чийось посіпак. Уживається як лайливе слово [6, с. 940].

Мова змінюється постійно впродовж свого існування, але є періоди найбільшої активності певних лексичних одиниць. Як пояснює Н. В. Стратулат [50, с. 69], таким періодом розвитку сучасної української мови є кінець ХХ – початок ХХІ ст., що пов'язано з набуттям Україною незалежності, демократизація суспільства, нові економічні та політичні відносини спричинили нову вербальну інтерпретацію «картини світу» в українській мові.

Беручи до уваги визначення терміну «неологізм» акад. І. К. Білодіда [51, с. 243], який зазначає, що неологізми бувають *лексичні*, тобто такі, у яких на тому чи тому етапі розвитку мови новим є і зміст, і звукова оболонка слова; і *семантичні*, у яких стара звукова оболонка слова наповнена новим змістом; можна зазначити, що слово *холуй* у сучасному його значенні є семантичним неологізмом, бо одним із шляхів появи і творення семантичних неологізмів літературної мови є долучення до активної лексики застарілих слів.

Так трапилося з досліджуваним словом, яке у першому прямому значенні – «лакей», «слуга» можна віднести до архаїзмів. Натомість відбулася актуалізація застарілої лексеми, повернення з периферії до активного вжитку слова, що колись існувало в мові, але з часом відійшло у пасив. Така актуалізована лексема зазнає семантичного переосмислення, значенневих модифікацій та перетворень.

Слово, ужите в новому значенні, набуває нової функції, наповнюється новим психологічним змістом, нерідко супроводжуванім емоційно-експресивною конотацією. Основою семантичних модифікацій метафоричного характеру є головні мотивувальні ознаки переносного значення – образність, оцінність та емоційно-експресивний компонент. Як зазначає Н. В. Стратулат, під час переструктуризації семантичної єдності слова в структурі нового лексико-семантичного варіанта обов'язково відбувається зміна архісеми, що є характерним для метафоричних номінацій, а саме: «зміна архісеми та актуалізація асоціативної семи» [50, с. 72]. За такою ж моделлю відбулася зміна семантичної структури слова *холуй*, яке має багато периферійних сем (інтралінгвальний чинник), що на асоціативному рівні вплинули на витворення переносного значення слова, яке згодом актуалізувалося і перемістилося з периферії до ядра семантичної структури. Мовні ж ситуації, у яких розвивалося значення, мотивували емоційно-експресивне забарвлення цього знака (екстралінгвальний чинник).

Але в семантиці слова *холуй*, крім зафіксованого в словниках одного переносного значення, яке трактовано як «той, хто запопадливо прислужується кому-небудь, плазує перед кимсь» [24, с. 753], маємо на сучасному етапі подальше розширення як результат активного функціонування слова. Порівняймо уривок із твору В. Сосюри «Мазепа»:

Не тільки подавать штиблети,

А подавать іще й серця

Возити дам вночі і днем

На рандеву із королем,

Забувши сон, любов, утому,

І, як могила, быть при тому,

Ходить навшпиньках день за днем,

Коротше – бути холуєм [34, с. 93] і Дмитра Донцова «Незримі скрижалі Кобзаря»:

Цю духовну настанову демо-соціалістичної і радикальної «еліти», в 1918 р. М. Грушевський характеризував як «духове холопство, холуйство раба, якого так довго били по лиці, що не тільки забили в нім всяку людську гідність, але зробили прихильником неволі і холопства, його апологетом і панегіристом» – таким, яким став три роки потім сам автор цієї характеристики [72], а також щоденникові записи Олеса Гончара:

На честь 50-річчя (Жовтневої революції. – В. Гончар) прийом у павільйоні виставки. Холуйські промови за український народ, але підкреслено не по-українськи... Помічники люблять, коли шукають їхньої ласки, вдаються до них за протекцією. Холуйська психологія вміє цінити щось таке в інших. Днями, кажуть, і наш оклиглий А. М., зачарувавши котрогось із помічників, виступив у звичайній ролі лакузника і дрібного інтригана [9, с. 2]. *А міністр культури судиться з Ліною Костенко. За те, що дала ляпаса одному з його холуйів. Жаль, що не міністру* [48].

Якщо у першому прикладі маємо переносне значення зафіксоване в словниках, то в інших маємо дещо відмінне, більш широке значення. Тут *духовне холуйство* засвідчує таку семантику, де на першому плані внутрішній мотиваційний аспект психології людини.

Іноді *холуйство* як риса, якість людини постає ніби антиподом мислі, здорового глузду:

...Все продиктовано і все перефарбовано

і удостоєно належної ціни

за сумніви, за мислі закатовано!

І за *холуйство* – вбрано в ордені [66, с. 66], або набуває значення оцінно-зниженої лексеми у зв'язку зі свідомістю:

Активно використовуються наші вітчизняні запроданці й холуйські посіпаки на кшталт вітренків, корчинських, симоненків, богатирьових та різної політичної шпани зі спотвореною свідомістю та недорозвиненим почуттям національної гідності [28, с. 8].

Психологію переродження особистості в історичних умовах колоніальної залежності України від інших держав досить аргументовано розкриває Микола Невидайло: *В яничарських генах ходом еволюції вкарбований страх бути схожим на волелюбного козака-лицаря, а тому він вилузується зі шкури, хоч і коштом зради братам, батькові, матері, своєму народові, Україні, аби запобігти ласки поневоловача, якого він чомусь шанує, як старшого брата. Від поспіху він аж хекає: якомога швидше позбутися роду-племени (начхати йому на них!), щонайперше – рідної мови. Він не терпить, щоби ним керували одноплеменики – обожноє чужих. Він боїться й сам правити, обов'язково запрошує варягів... Але якщо вони накажуть – розіб'ється в друзки – виконає, ще й обов'язково перевиконає.*

Ось про це «перевиконає» і піде мова. Бо всі ми, українці, були в чужинських ярмах. Кожен змушений був чи тягти лямку, чи холуйствувати, чи загинути. Та яничари в катівських вигадках перевершують навіть самих іноземних повелителів, що відзначаються неймовірною підступністю [22].

Проте здебільшого ця мовна одиниця конденсує особливу стилістичну наснаженість, найбільшу міру вияву негативної експресії в оцінці сучасної адміністративної системи державного управління:

Холуй – це «патріот» лише своєї власної хати, яка завжди була, є і буде «з краю». І саме тому цей холуй, допавшись до влади, обов'язково створить не національну і не народну державу, а лише облудний муляж, видимість якої-такої «держави», за якою приховано... систему тотального холуязу. Систему, де холуї нижчого рангу служать холуям вищих «розрядів», забезпечуючи їхнє розкішне життя своїми послугами і «дармами», а оті «вищі» сановники холуязу дозволяють нижчим шакалам безкарно грабувати нас з вами, тобто народ, здобуваючи оті самі «дари» [73].

Щербицький Володимир Васильович – радянський партійний і державний діяч – «верховний холуй» (30.04.1989), «найжорстокіший кат української культури. Найзападливіший русифікатор, нищитель нашої мови, розмахом злодіянь перевершив і Менишкова, і Кагановича. Менишков по коліна бродив в українській крові, влаштувавши різанину в Батурині, а цей усю Україну душив напівпотаєм, з блудливою усмішкою всевладного садиста» [49].

Валентина Шевченко, яка була на той час головою президії Верховної Ради УРСР, зі щирим подивом згадувала, що в добу перебудови ворожість до Щербицького переважно демонстрували саме ті вітчизняні інтелігенти, які найбільше раніше холуйствували, плазували перед партійним ЦК, випрошуючи собі почесні звання, ордени, премії, квартири, дачі, машини, закордонні відрядження тощо... «РУІна» (реєстрова українська інтелігенція. – А. П.) – віртуоз подачок і холуйства [91].

До речі, під час церемонії нагородження Ківалов, захлинаючись від щастя – адже «Сам» (президент РФ Володимир Путін. – А. П.) відзначив його за холуйство, – пообіцяв, що в Україні буде впроваджено російську мову як другу державну [26].

І немає гіршої отрути для серця і розуму, аніж отрута холуйського «життєвого принципу»: «Аби мені добре було, а все інше – гори синім вогнем!» [73].

Бувають такі випадки в історії. Холуйство проявляється насамперед в неповазі до всього свого національного. Всіляко самоствердитися презирством до національного коріння [74].

Наведені приклади засвідчують, що нерідко лексема *холуй* у своїй семантиці має компонент, який пов'язаний із негативною характеристикою національної самосвідомості людини або ж її відсутності як такої.

Цікаве тлумачення слова *холуй* знаходимо у сатирі Івана Сенченка «Із записок Холуя». По-перше, автор використовує слово у функції номінації головного героя – Холуй. По-друге, письменник вкладає у слово *холуй* своє значення, розкриттю якого і підпорядковані усі художні засоби твору.

І. Сенченко нагороджує свого героя епітетами: *«Читачу мій – я ретельний, я прекрасний холуй»*. *«І вам скажуть: це прекрасний холуй і черкнуть носком по вашому носі.»* [31, с. 530], *«– Дивіться – це іде великий Холуй»* [31 с. 531]. У творі наведено власні вислови Холуя, у яких розкрито його принципи: *«Ще раз говорю вам: будьте гнучкими, як вуж, і слизькими, як в'юн»* [31, с. 530]; *«Мовчіть. Будьте як риба. І ви преуснієте...»* [31, с. 530, 531]; *«Дивіться у рот Пієві»* [31, с. 536]; *«Брехня, що лежачого не б'ють. Бийте, душить»* [31, с. 534]; *«Не бійтесь пювоків. Сміло підставляйте очі під них»*; *«Кожна*

зайва думка — етап до життєвих незгод» [31, с. 535] й т. ін. Як висновок автор вкладає в уста свого героя таку фразу: «**Холуїзм** – це система, така ж прекрасна, як всі інші системи, але незмірно глибша за них» [31, с. 530].

Таким чином мовці часто означають словом набагато глибший контекст, який може бути пов'язаний не лише із прислужництвом, як характеристикою однієї негативної сторони особистості. Тут у семантиці слова маємо справу з цілим комплексом моральних засад: в одному випадку лексему *холуй* використовують для засвідчення низького рівня культури, в іншому – відсутності духовності. У наш же час активізується потенціал цієї лексеми, в якому значення розкривається через призму національної самосвідомості.

В історії розвитку досліджуване слово виробило свою слото в і р н у систему. Від твірної основи *холуй* маємо такі моделі, які є дериваційними новотворами:

Холуйка – жіночий рід до *холуй*, відносять до застарілої лексики, має зневажливу семантику. Утворене суфіксальним способом (-к-). – *Але ви не зробите з мене своєї холуйки. На які б тортури ви мене не віддали, я нічого не зроблю з вашого наказу* [44, с. 123].

Холуйство – розмовний варіант, поведінка, вчинки *холуя*. Утворене суфіксальним способом (-ств-). *Серед майстерно змальованих портретів «супутників» і підручних Пузиря [в комедії І. Карпенка-Карого «Хазяїн»] – майбутній великий хазяїн, права рука Феногена, в якому поєдналося холуйство з грабіжництвом, лицемірством з блюзнірством* [44, с. 123].

Холуйський – прикметник до *холуй*, ознака по відношенню до слова *холуй*; те що властиве *холуєві*. Утворене суфіксальним способом (-ськ-). *Бережіть їх душі – від тронів, сатрапів, Від куль та від змов, Від холуйського духу та чванної зверхності!* [44, с. 123].

Охолуйтися – набути властивостей *холуя*. Дієслово утворене префіксально-суфіксально-постфіксальним способом (о – їти – ся). *Я знаю: світ ще не весь охолуйвся і багато там є непотрібного* [5, с. 53].

Холуїзм – іменник від *холуй*, те що стосується *холуя*, його дій, учинків, певна система моральних засад *холуя*. Суфіксальний спосіб (-їзм). **Холуїзм** московського толку особливо зміцнів і поширився у часи другої половини і кінця 18 століття... Катерину Другу і князя Потьомкіна можна називати «похресниками» українського холуїства московського толку... Чому саме тепер в Україні з'явилися численні пам'ятники Катерині, бо українсько-московський холуїзм згуртувався і підняв голову [24].

Такі деривати використовують у художній літературі, публіцистиці, науковій та офіційно-діловій літературі, сприяючи образності, переконанню та оцінюванню.

Лексема *холуй* у художньому стилі функціонує в ліричних, епічних та ліро-епічних жанрах, також у жанрі сатири, і реалізується у таких тропях, як-от: у метафоричному перенесенні в поезії Василя Симоненка в конструкції сполучення прикметника з іменником:

*До того ж і стерня ніколи ніг не коле
Тим, хто взува холуйські постолі* [33, с. 147],

дієслова з іменником:

*Одійде в морок підле і лукаве,
Холуйство у минувшину спливе,
І той ніколи не доскочить слави,
Хто задля неї на землі живе* [32, с. 122].

В Івана Драча у вірші «Василеві Симоненкові» знаходимо таку метафору:

*Син мужицький. Золоте коріння.
Одчайдушна блискавка брови,
Спалах – і холуйське павутиння
Запалив пожаром голови* [11, с. 182].

У субстантивній метафоричній конструкції в поемі Володимира Сосюри «Мазепа»:

*Й Мазепа – шляхтич з України –
Теж уподобав короля*

*І полюбив любов'ю сина,
А не любов'ю холуя* [34, с. 93],

у поезії Василя Сосюрченка «Я – син...»:

*З усього рідного сміявся б,
Така роль холуя,
Щоб кожний інший відцурався
І став таким, як я* [76].

У поезії В. Симоненка «Крик ХХ віку» спостерігаємо метонімічне перенесення:

*А люди забавляються мов діти,
Катам співають гімни холуї
І генерали мріють посадити*

На всій планеті атомні гаї [33, с. 127].

А Дмитро Павличко експресує цю лексему в оточенні однорідних негативних одиниць:

*Не скаржтеся, брати мої,
Вже слухати набридло,
Що вами правлять **шахраї**,
Хахли, московські холуї,
Що в їхній ходите шлеї,
Немов слухняне бидл* [90, с. 1].

Також в історичному романі Ліни Костенко «Берестечко» використана така метонімія:

І доки править панство з холуями,

Добра не буде людям із людьми [17, с. 67].

У жанрі усмішок Остап Вишня використовує метонімічний вислів, який дещо лексикалізувався, тобто має вигляд і семантику сталого звороту:

*Куди пани, туди й **холуї*** [8, с. 39].

Ліна Костенко використовує лексему *холуї* у ролі означуваного слова в складі епітета:

*Дворецький з нього – перша кляса. Солодкомовний, у лакействі – зух. Липучий равл в золоченій лівреї, **блідий холуї**, драглистий від слизи* [17, с. 67].

Крім тропіки, важливо зазначити, що, наприклад, у Леся Танюка в реченні:

*Не вийде, панове **холуї**! Не вийде, панове **підбріхувачі**!* [52, с. 47],

або ж у Михайла Стельмаха: *Болячку і погибель принесуть вам, усім **холуям і запродацям*** [35, с. 546] до слова *холуї* маємо контекстуальні синоніми *підбріхувач* та *запроданець*, які розширюють його семантику. Такі синонімічні пари звичайно ж використані з певною стилістичною метою, вони увиразнюють виклад, і, якщо в першому випадку маємо знижене та дещо іронічне забарвлення, то другий виключає іронію і набуває зневажливого забарвлення.

У В. Сосюри знаходимо контекстуальний синонім до слова *холуї* – *паж*:

Він подає йому вино:

*«**Паж і холуї**... не все одно!..»* –

Так дума Іван під чарок дзвін [34, с. 94]

У «Великому тлумачному словнику» В. Т. Бусела *паж* має таке значення: 1) у середні віки – хлопчик, юнак дворянського роду, який перебував при знатній особі (феодалі, королі і т. ін.) й виконував певні обов'язки; Про чоловіка, який віддано, прислужливо упадає коло жінки; 2) у дореволюційній Росії та західноєвропейських країнах до початку 19 ст. – нижча придворна посада, а також особа на цій посаді; 3) у царській Росії – вихованець пажеського корпусу [6, с. 875]. Як бачимо, слова все ж мають відмінну семантику.

Цю лексичну одиницю також використовують у заголовках. Так 1927 р. вийшла друком сатира І. Сенченка, «*Із записок Холуя*» [31]. У Василя Симоненка є вірш під назвою «*Холуєві*» [32, с. 202]. В'ячеслав Киричок у фейлетоні «Ще один театр абсурду» подає такі підзаголовки: «*Діяння виконавчих холуїв*», «*В дію вступають судові холуї*», «*Залізний принцип холуїв*» [16, с. 10–11]. У статтях сучасних газет: «*Комплексу холуя*» [36, с. 3], «*Табачник готує холуїський підручник з історії?*» [67, с. 5], «*Регіони проти обкурених холуїв*» [28, с. 7], або: «*Холуїська влада. На угоду московському агенту в рясі Кірілу Гундяєву православним українцям не дають святкувати річницю хрещення України-Руси*» [87], «*Холуїство*» [89, с. 4], «*Холуєві-початківцю*» [93, с. 4] та ін.

У системі українських прізвищ теж маємо незначний прошарок антропонімів, утворених на кореневій основі цього слова: *Васко Холуєко* (30, с. 74), *Хведорь Холуи* (30, с. 294), *Холуїко*, *Холуїчак*, *Холуїчик*, *Холуїченко* (1) та семантично близьких до них – *Холоп*, *Холопкін*, *Холопов*, *Холопцов*, *Холопченко*, *Холостов*, *Холупко* (25, с. 889) та ін.

Набули поширення такі словосполучення, як-от: *імперський холуї* [19, с. 20], *сталінський холуї* [65, с. 6], *верховний холуї* [49, с. 48–49], *русофільське холуїство* [37, с. 3], *холуїська вислужливість* [22, с. 47], *постокупаційні холуї* [26, с. 4] та ін.

У публіцистичному стилі також широко використовують тропи. Але з огляду на основну рису цього стилю – взаємну зрівноваженість логізації викладу з емоційно-експресивним забарвленням – образність тут не може бути занадто яскрава, вона здебільшого оцінна.

У метафоричному перенесенні лексему *холуї* уживають із різко негативною, оцінно зниженою стилістикою:

*Тож те, що зараз відбувається, було завжди, із поправкою на одну обставину: в останні 20 років це русофільське **холуїство** не перемігало в таких масштабах і в таких параметрах, як сьогодні* [21, с. 3].

*Папужача хвороба. Кожен папуга може вивчити кілька слів якоїсь мови. Але коли він засвоїв звуки, мелодію слова однієї мови, вже ніколи не перейде на іншу. У його папужачі мізки врізався голос дресировальника. Його організм уже виробив своєрідний гормон пристосуванства, рабської покори хазяїну, такого собі **пташиного холуїства*** [21, с. 12].

У складі *епітета* також маємо негативну експресію:

«Позиція Януковича є лакейською, **холуйською**, пристосованською, і вона каже, що навряд чи він буде вести самостійницьку українську політику», – зазначив Тягнибок [78].

Той самий Балого, який організував прикриття цієї грандіозної афери силами своїх **холуйів-генералів** в центральному відомстві держбезпеки [73].

Наші **холуйські** «вожді» споконвіку переймалися не тим, як жити країні, а тим, кому вигідніше служити... [73].

Московські **холуї** віддали на відкуп Кремлю вулицю Івана Мазепи [80].

Голодомор заперечують лише московські **холуї** [80].

Героями для Москви можуть бути лише українські **холуї** [81].

Українські **холуї** московської церкви втрачають сором і розум від безкарності і патронату влади [82].

У **холуйському екстазі** наша владна «грязь Москви» нещодавно витягла з нафталіну й проект злиття зернової індустрії Росії, України та Казахстану в такий собі державний пул [58, с. 16].

Через метонімічне перенесення використовується як стилістично знижена лексема:

Геть московську п'яту колону, їхніх яничарів і **холуйів** з української землі! [14, с. 1].

«Коли людину оточують **холуї**, вона не здатна приймати зважені рішення», – сказав Кравчук [83].

Всі місцеві **холуї** з керівництва податкової служби Криму будь-якими методами намагаються вислужитися і перед місцевою макіївською групою, і перед Києвом – і наввипередки винаходять рецепти, яким чином заткнути рот незалежним засобом масової інформації [84].

Холуї Тимошенко поводять себе як великі пани [85].

«Регіони» проти «обкурених **холуйів**» [28, с. 7].

У публіцистичному творі Дмитра Донцова «Росія чи Європа та інші есеї» знаходимо приклад:

Признаючи Ленінові ці риси, яких варто набратися і нам, не роблю його апології. Бо до нього самого відніс би слова, сказані ним в 1914 році на адресу своїх противників з табору монархістів і кадетів: «Ніхто не винен тому, що він родився рабом. Але раб, якому не лише чужі стремління до власної свободи, а який виправдує і прикрашає своє рабство (напр. називає задушення... України... «обороною московської вітчизни»), такий раб викликає законне почуття обурення, погорди і омерзіння, такий раб – є **«холуй і хам»** [71], де *холуй* і *хам* виступають повними синонімами, виражаючи зневажливу семантику до означуваного ними.

У наступному прикладі в переносному значенні поряд використано синоніми з метою підкреслення негативного ставлення до певної ситуації:

«...**Рабам і холуям** не потрібна свобода слова» – сказав Данило Яневський у програмі Юрія Макарова «Культурний фронт», чим страшенно обурих деяких моїх знайомих [86].

У науковій літературі, зокрема лінгвістичній, лексему *холуй* використовують без усіляких конотативних відтінків, розглядають абстраговано як мовознавче явище. Також знаходимо приклади використання словоформи у науково-навчальному підствілі. У навчальному посібнику «Історія стародавнього Сходу» О. П. Крижанівського:

«За своїм характером староегипетські повчання дуже різні. Деякі з них, наприклад, цинічно пропагують голий практицизм, безпринципність і **холуйство** ...» [18, с. 105]. Тут слово «холуйство» вжите у переносному значенні з негативною семантикою, але без особливого емоційно-експресивного забарвлення, як ми це можемо спостерігати, скажімо, у художньому стилі.

Також наявні приклади використання досліджуваної лексеми в офіційно-діловому стилі, попри те, що цей стиль виключає особисте ставлення автора, а отже, й оцінну лексику. На сайті редакції донецької газети «Отечество» [36] вміщено такий документ:

м. Київ, вул. Банкова, 11

Президенту України п. Віктору Ющенко,

Секретаріат Президента України

п. Віктору Балозі

21.06.2008 р.

Просимо допомогти меру міста Донецька панові Олександрю Лук'янченку вирішити питання переоформлення земельної ділянки на новий термін для приватного підприємства «Редакція газети «Отечество» з подальшою реконструкцією і експлуатацією існуючого на ній кіоску «Вільне українське слово».

ПП «Редакція газети «Отечество» вже зверталась до Вас телеграмами від 25 травня 2007 р. І листом від 07 червня 2007 р.

Примітка. Пане Президенте! Перебуваючи в Донецьку в доленосні для України часи, а це було декілька років тому, Ви назвали донецьку владну верхівку **«холуями»**. На жаль, з того часу мало що змінилось. Більше того, на щаблях донецької владної верхівки **«хвороба холуйства»** набула такої сили, про яку в народі кажуть: **«холуй сидить на холуї і холуєм поганяє»**. Прикро, але це так...

Вся ця холуйська «рать» своєю ненавистю до всього українського використовує всі свої можливості, в тому числі – газети, телебачення, Інтернет, Господарський суд і т. д., щоб не дати Редакції відроджувати духовність у місті Донецьку. І вона робить колосальний вплив на мера міста Донецька пана О. Лук'яненка. Тому просимо допомогти меру Донецька.

Директор ПП «Редакція газети «Отечество»

Іван Гаркавченко

У цьому документі, поряд зі значною негативною експресією, яка синтезується нагнітанням емоцій, маємо своєрідну модифікацію відомого народного вислову: «Дурень на дурні сидить і дурнем поганяє» – «Холуй сидить на холуї і холуєм поганяє».

Отже, слово *холуй* у переносному значенні зі стилістично зниженою семантикою функціонує на сучасному етапі в усіх стилях української мови. Періодична преса, інтернет-ресурси, художня література яскраво засвідчує подальше розширення його семантики під впливом інтра- та екстралінгвальних чинників. Така семантика виявляється контекстуально на позначення цілого комплексу моральних, етичних, духовних, ціннісних засад і переконань людини. Останнім часом воно активізувалося як компонент негативної оцінки національної самосвідомості людини і є своєрідним барометром духовного стану різних прошарків українського етносу, здебільшого можновладного, на яке спрямовує вістря сатири Петро Ребро:

Дрижить, злodyги, аферисти,

Усі, хто шкодить у житті, –

І кровожадні терористи,

І ненажерливі «круті»,

Суцїги, холуї, нездари,

Песиголовці-яничари! (92)

Це вельми небезпечний діагноз хвороби сучасного суспільства, яку необхідно лікувати усіма засобами не тільки морально-виховного впливу, але й законодавства.

Література:

1. Авторський архів.
2. Беринда П. Лексикон словеноросійський / Памво Беринада. – К., 1961. – 271 с.
3. Білецький-Носенко П. П. Словник української мови / П. П. Білецький-Носенко ; підготовка до видання В. В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1966. – 422 с.
4. Білодід О. І. Вчення О. Потебні про значення слова / О. І. Білодід // Мовознавство. – 1967. – № 4. – С. 27–33.
5. Ващенко В. С. Українська семасіологія. Типологія лексичних значень / В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ, 1981. – 68 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
7. Винник В. О. Слово міра, його похідні та іншомовні відповідники на ґрунті української мови / В. О. Винник // Дослідження з лексикології та лексикографії. – К., 1965. – С. 186–189.
8. Вишня Остап. Твори : у 4 т. / [редкол. І. О. Дзевєрін та ін.]. – К. : Дніпро, 1988. – Т. 3: Усмішки, фейлетони, гуморески, 1944–1950 / [підгот. тексти, упоряд. і склав приміт. Ю. І. Церков]. – 1989. – 398 с.
9. Гончар Олесь. Із щоденникових записів / Олесь Гончар // Літературна Україна. – 1997. – 3 квітня.
10. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Рус. яз., 1991. – Т. 4. – 683 с.
11. Драч І. Ф. Вибрані твори : у 2 т. – Т. 1: Поезії / Іван Драч ; передм. Л. Новиченка. – К. : Дніпро, 1986. – 351 с.
12. Дубровський В. Словник українсько-московський / В. Дубровський. – 5-е вид. – К. : «Рідна мова». – 361 с.
13. Желеховський Є. Малорусько-німецький словар : в 2 т. / Є. Желеховський. – Т. 1–2. – Львів, 1886.
14. Звернення державницьких партій і організацій України до Президента України, голів обласних, районних, міських адміністрацій. Всеукраїнська організація «ТРИЗУБ» ім. Степана Бандери, 5 липня 1999.
15. Іващенко В. Лексема кобзар як прототермін / В. Іващенко // Українська мова. – 2006. – №3. – С. 80–95.
16. Киричок В'ячеслав. Ще один театр абсурду / В. Киричок // Червоний перець. – 2008. – № 6–7.
17. Костенко Л. Берестечко : іст. роман / Ліна Костенко. – К. : Либідь, 2010. – 232 с.
18. Крижанівський О. П. Історія стародавнього Сходу : навч. посібник / О. П. Крижанівський. – К. : Либідь, 2002. – 590 с.
19. Мандик Віталій. За урочистими реляціями / В. Мандик // Альманах «Своє». – № 4. – 08.09.2009. – С. 20.
20. Маланін В. М. Фактори семантичних перетворень слів у мовленні / В. М. Маланін // Мовознавство. – 1988. – № 6. – С. 11–18.
21. Народне слово. – 21 квітня 2011.
22. Невидайло М. Г. Динозаври : повісті, новели / М. Г. Невидайло. – Дніпропетровськ : «Пороги», 2005. – С. 46.

23. Нечитайло О. І. Липень: історія слова / О. І. Нечитайло // *Культура слова*. – К., 1986. – Вип. 31. – С. 25–26.
24. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / [укл.: В. Яременко, О. Сліпущко]. – Т. 4. – К. : Аконт, 2000. – 944 с.
25. Новікова Ю. М. Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини / Ю. М. Новікова ; за ред. проф. Т. Ю. Ковалевської та проф. І. Є. Намакштанської. – Донецьк : «Вебер», 2007. – 996 с.
26. Оксент Мирослав. «Хочу в Росію!» остогидла Україна? / М. Оксент // *Українське слово*. – № 9. – 27 лютого – 5 березня 2013. – С. 4.
27. *Отечество...* <http://www.votechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=106>.
28. *Персонал Плюс*. – 2006. – № 9 (160). – 1–7 березня.
29. Півторак Г. А. З історії слів хор, хорей, хореографія / Г. А. Півторак // *Рідне слово*. – Вип. 9. – К. : Наук. думка, 1974. – С. 48–53.
30. Реєстр Війська Запорозького 1649 року / [підгот до друку О. В. Тодійчук та ін.]. – К. : Наукова думка, 1995. – 592 с.
31. Сенченко І. Ю. Оповідання. Повісті. Спогади / Іван Сенченко ; упоряд і приміт. М. М. Гнатюк ; вступ. сл. і ред. тому В. С. Брюховецький]. – К. : Наук. думка, 1990. – 664 с.
32. Симоненко В. Берег чекань / В. Симоненко ; вибір і комент. І. Кошелівця]. – 2-ге вид., доп. – К. : Су-часність, 1973. – 310 с.
33. Симоненко В. Ти знаєш, що ти – людина : вірші, сонети, поеми, казки, байки / Василь Симоненко ; передм. В. Т. Гончаренка. – К. : Наук. думка, 2005. – 269 с.
34. Сосюра В. М. Вибрані твори : в 2 т. / Володимир Союсра. – Т. 2. – К. : Наук. думка, 2000. – 552 с.
35. Стельмах М. П. Чотири Броди : роман / Михайло Стельмах. – К. : Дніпро, 1995. – 592 с.
36. Сидоржевський Михайло. Комплекс холюя. Наскільки тісними будуть обійми Путіна: задушить лише Януковича чи вся Україна почне задихатися? / М. Сидоржевський // *Українське слово*. – 2012. – № 36. – 5–11 вересня.
37. Скуратівський Вадим. Безвихідь українського авторитаризму В. Скуратівський // *Українське слово*. – 2011. – 9–15 березня. – С. 3.
38. *Словарь української мови* : у 4 т. / [упоряд. Б. Грінченко]. – Т. 4. – К. : Лексикон, 1996. – 563 с.
39. *Словник живої народної, письменної і актової мови руських югівщань Російської і Австроуїсько-Венгерські цесарії* / [составиль Фортунатъ Пискуновъ]. – Издание второе. – Київ, 1882.
40. *Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка у 3-х т.* / [відп. за ред. М. А. Жовтобрюх, ред. тому Л. В. Венєвцева]. – Т. 3. – Х. : 1979. – 690 с.
41. *Словник мови Шевченка* : у 2-х т. / [відп. за ред. д-р філол. наук В. С. Вашенко]. – К. : Наукова думка, 1964. – Т. 2. – 566 с.
42. *Словник синонімів української мови* : у 2-х т. / [кол. авт. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. Є. Головащук та ін.]. – Т. 2. – К. : Наук. думка, 2000. – 960 с.
43. *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.* : у 2-х т. / [редкол. Л. Гуменецька та ін.]. – Т. 2. – К. : Наук. думка, 1978. – 591 с.
44. *Словник української мови*. – Т. 11 / [ред. тому С. І. Головащук]. – К. : Наук. думка, 1980. – 699 с.
45. *Словниці української (або Югово-Руської) мови* / [праця Фортуната Пискунова]. – Вид-я Одеськ. книгопродавця Е. П. Распопова, 1873. – 154 с.
46. Содомора А. Слово тепле і морозне водночас: Різдво / А. Содомора // *Урок української*. – 2002. – № 12. – С. 25–27.
47. Срезневский И. И. *Словарь древнерусского языка* : [в 3 т.] / Измаил Срезневский. – М. : Книга, 1989. – Т. 3. – Ч. 2.
48. Степаненко М. І. Ліна Костенко – «найбільша поетеса України». Щоденникові записи Олеса Гончара / М. І. Степаненко // *Вивчаймо українську мову та літературу*. – Харків : Основа, 2009. – № 22-23. – С. 4.
49. Степаненко М. І. Світ в оцінці Олеса Гончара: аксіосфера щоденникового дискурсу письменника / [автор і упорядник Микола Степаненко]. – Полтава : ПП Шевченко Р. В., 2012. – С. 48–49.
50. Стратулат Н. В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови / Н. В. Стратулат // *Мовознавство*. – 2007. – №3. – С. 69–77.
51. СУЛМ. *Лексика і Фразеологія* / [за заг. ред. акад. І. К. Білодіда]. – К. : «Наук. думка». – 1973. – 439 с.
52. Танюк Л. *Монологи* / Лесь Танюк. – К., 1994. – 338 с.
53. Тараненко О. О. *Новий словник української мови* / О. О. Тараненко. – К. ; Кам'янець-Подільський, 1996. – 171 с.
54. Тимченко Є. *Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.* : у 2-х кн. – Кн. 2 / [підг. до вид.: В. В. Німчук та Г. І. Лиса]. – К. ; Нью-Йорк : ВПЦ «Літопис ХХ», 2003. – 512 с.
55. *Тлумачний словник української мови* / А. О. Івченко. – 12 вид. випр. – Х. : Фоліо, 2007. – 540 с.
56. Трубочев О. Н. *История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя* / О. Н. Трубочев. – М. : АН СССР, 1959. – 212 с.
57. *Українська мова : енциклопедія* / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : «Укр. енцикл.», 2000. – 752 с.
58. *Україна молода*. – № 140. – 02.03.2012.

59. Україна молода. – № 061. – 13.04.2011.
60. Українське слово. – № 10. – 9 березня – 15 березня 2011 р.
61. Уманець М. Словарь російсько-український / М. Уманець, А. Спілка. – К. : «Держвидав», 1925. – 1149 с.
62. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / Макс Фасмер. – 2-е изд. стер. – М. : Прогресс, 1987. – Т. 4. – 860 с.
63. Частотний словник української художньої прози : у 2-х т. – Т. 2 – К. : Наук. думка, 1981. – 856 с.
64. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2-х т. / П. Я. Черных. – Т. 2. – М. : Рус. яз. медиа, 2006. – 559 с.
65. Черногуз Олег. Відкритий лист до європарламенту. Копія – В. Ф. Януковичу / О. Черногуз // Українське слово. – 2010 – № 12. – 24–30 березня. – С. 6.
66. Чубай Г. Плач Єремії / Григорій Чубай. – Львів : «Кальварія», 1998. – 321 с.
67. Яценко Анна. УНІАН. Табачник готує холуйський підручник історії? / А. Яценко // Шляхом перемоги. – 2010. – № 16. – 21 квітня.
68. http://slovník.narod.ru/etim_prik14.htm.
69. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/kob/01.php.
70. <http://www.v-otechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=106>.
71. <http://www.ukrcenter.com/Література/Дмитро-Донцов/25737-2/Россія-чи-Європа-та-інші-есеї>.
72. <http://www.ukrcenter.com/Література/Дмитро-Донцов/26079-4/Незримі-скрижалі-Кобзаря>.
73. http://tarasua.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=270:Portret_potvori&Itemid=10#.
74. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/927926.html>.
75. <http://www.radiosvoboda.org/content/blog/2031110.html>.
76. http://slovakalinove.blogspot.com/p/blog-page_15.html.
77. <http://www.unian.net/ukr/news/news-371969.html>.
78. <http://galinfo.com.ua/news/63974.html>.
79. <http://svobodavo.at.ua/news>.
80. <http://www.zaxid.net/newsua/2010/11/26/160544/>.
81. <http://waldi-pro.ucoz.ua/publ/1-1-0-19>.
82. <http://otherside.com.ua/news/detail.php?lang=1&id=93269>.
83. <http://www.volyn.com.ua/index.php?rub=22&article2=3&arch=879>.
84. <http://news.ukrhome.net/content/990694/BYUT%D1%96vets-rahunki-TRK>.
85. <http://www.politarena.org.ua/2009/09/08>.
86. <http://blogs.telekritika.ua/?id=122>.
87. <http://www.novasich.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=5137>.
88. <http://www.v-otechestvo.com.ua/modules.php?name=Pages&page=106>.
89. Бабій Степан. Холуйство / Степан Бабій // Літературна Україна. – 2004. – 27 травня.
90. Павличко Дмитро. Не скаржтеся! / Д. Павличко // Літературна Україна. – № 25. – 1.08.2004.
91. Лосев Ігор. Компроміс зі смертю? / І. Лосев // Шлях перемоги. – № 35. – 29.08.2012.
92. Ребро Петро. Козацькі жарги / П. Ребро. – Кн. 10. – С. 70.
93. Холуєві-початківцю // Літературна Україна. – 1.08.2009.